

בנין לבתי קברות ע"ג קרקע עם הרבה קומות

להיות שבהרבה ערים בארץ, בתי עלמין מלאים עד אפס מקום, ולהרחיק הרבה מחוץ לעיר קשה הרבה לחברה, וגם למשפחות המתאבלות להרחיק נדוד, לכן באה ההצעה למועצת הרבנות הראשית לא"י ע"י אדריכלים להקים לצורך זה, בנין רב קומות של משטחים זה ע"ג זה שיקברו בהם מתים באופן שיהיו טמונים בתוך העפר מכל הצדדים, עם קירות ביטון מקיפים כל קבר וקבר, ויהיו מצבות כרגיל על כל קבר, רק הספק שהקבורה אינה מתחת לארץ כרגיל אם זה מעכב או לא, כל החברים נתבקשו לחוות דעתם, וכבר שנים מחברי המועצה גילו דעתם בזה כמ"ש להלן, ואינם שוים בדעתם, זה אוסר וזה מתיר, ואענה חלקי גם אני, וה' יעזרני לעמוד על האמת.

הנה מקור לדין זה בסנהדרין מ"ו ע"ב קרקע עולם אינה נאסרת דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם, מקיש קבר בני העם לעכו"ם, מה ע"ז במחובר לא מיתסרא דכתיב אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים וכו' אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם, הכא נמי במחובר לא מיתסרא מיתבי החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר ה"ז לא יקבר בו עולמית, הכא במאי עסקינן בקבר בנין ע"כ, ופרש"י בקבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע, דכוותיה בע"ז בית שבנאו מתחי' לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע"ז, וקבר נמי איתקש לע"ז עכ"ל.

והנה מה שאני מבין בדברי רש"י שכתב למעלה מהקרקע שאין כוונתו לו' שבנה למעלה מחפירת הקרקע קבר ושם נתן המת, דא"כ לא אתי שפיר לישנא דברייתא החוצב קבר לאביו דפירושו הוא שחוצב קרקע עולם לקבור בו את המת, ואם איירי למעלה הלא א"ץ לחצוב, אלא לבנות למעלה על הארץ, אלא כוונתו למעלה מקרקע עולם של קבר, בנה כותלים ורצפה לחזק את הקבר, ושם מניח המת ונמצא המת נקבר בתוך הבנין, וזהו דקדוק קבר בנין. וזהו כפירוש יד רמה שהביא הרמ"ג שאול ישראלי שליט"א, ואפשר להכניס פירושו הנ"ל בדברי רש"י דמ"ש למעלה מהקרקע ר"ל מקרקעית הקבר, ובדף מ"ח ע"א גבי נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה פרש"י בנין שעל הקבר שבנאו לשם חי וכו' כאן דקדק רש"י דבריו יותר שלא כתב למעלה מן הקרקע כדי שנטעה אלא בנין שעל הקבר ר"ל שעל קרקעית הקבר, וכן מדוקדק עוד מדברי רש"י דף מ"ו ע"ב בענין קבורה אי משום בזיונא או משום כפרה שפרש"י כי היכי דליהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות ע"כ, מוכח דסובר שהקבורה היא תמיד מתחת לארץ שאו צריכים

להורידו ולהשפילו בתחתיות, לא כן אם היא למעלה מהקרקע אזי אין כאן ירידה והשפלה בתחתיות אלא מעלין אותו לקומה א' וב'. וראיה זו הביאה גם הרה"ג ישראלי שליט"א.

באופן שמדברי רש"י אין שום הכרח להבין שיוכל לבנות קבר בלי גניזה בקרקע וכדברי הרה"ג הנ"ל, רק מה שפירש שם הרה"ג בדברי רש"י למעלה מהקרקע זאת אומרת שהניח המת בקבר כרגיל בקרקע עולם, רק שבנה עליו ציון בנין על גבו מלמעלה לפי דעתי אין הכרח לדבריו י"ץ ויש מקום לפרש דברי רש"י כמו שכתבנו, וכמו שפירש ג"כ ביד רמה, וגם לקוצ"ד פירושו בדברי רש"י אינו מדוקדק. דפשט קבר בנין מוכח שהמת הוא בבנין, לא תחת הבנין והבנין למעלה, ולדבריו הול"ל בנין קבר לא קבר בנין דמשמע דהקבר הוא בבנין.

איך שיהיה גם לדברי הרב ישראלי שליט"א כתב דהש"י מודה לדעת יד רמה לענין הלכה, דגם בבנין תוך הקבר הוי תלוש ולבסוף חיברו דאסור בהנאה, רק שלא גר' לו להכניס זה בפרש"י אמנם כפי האמת פי' יד רמה הוא פרש"י ממש, אלא שהרחיב אותו וביאר אותו יפה, ודברי חלקת יואב שדקדק ההיפך מדברי רש"י דבנין תוך קבר יש לו דין קרקע עולם. הם באמת תמוהים ויש לתמוה על מה שסיים בדבריו הרב ישראלי דאין הכרח לו' דרש"י פליג על חלקת יואב דליתא כלל, ושום פוסק לא יסבור כסברא זו לו' דבנין תוך קבר דין מחובר יש לו, כיון דדומה לע"ז, וזהו דומה ממש לעל ההרים אלהיהם, וזה פשוט.

ובמה שכתבתי נדחה ג"כ דברי ידידי הרה"ג מהר"ם מלכה שליט"א שהכריח מדברי רש"י דאיירי שבנה קבר שלם ע"ג קרקע בלי חפירה, ונתן טעם כיון שדימוהו לבית שבנאו לשם ע"ז. כי מעולם לא שמענו שבונים בית לע"ז תחת הקרקע ע"ש, ואין זה הכרח דהאי כדאיתיה והאי כדאיתיה. והדימוי לא בא לו' שצריך שיהיה למעלה, שסתם קבר הוא תוך הקרקע. ועכ"ז דמי לע"ז לענין דקרקע עולם אינה נאסרת, דאם תוך הקבר היה קרקע עולם שחצב בו קבר ולא נתן בתוכו שום דבר אזי אינו נאסר, אבל אם בנה בתוכו כותלים או רצפה ודאי דנאסר בהנאה. וא"ץ שיהיה למעלה מהקרקע ובפרט דאין זה רחוק לבנות מרתפים מתחת לארץ לשם ע"ז. וממילא אין לנו שום ראיה מדברי רש"י ז"ל להכריע דעתו שיכול לבנות קבר למעלה מהארץ בלי חפירה בקרקע ולו' שקיים בזה דין קבורה, ובפרט למ"ש רש"י שמורידין ומשפילין אותו לתחתיות וכמש"ל.

גם מה שהביא הרב מלכא שליט"א מדברי הרי"ף והרא"ש ראיה לפירושו נ"ל דליתא. ויותר מבוארים דבריהם להיפך וז"ל אבל קבירה דחפירה דליכא עליה בנין לא מיתסרא מ"ט קרקע עולם הוא עכ"ל. דר"ל דליכא עליה דחפירה בנין לכסות קרקע עולם לא מיתסרא מוכח דקבר בנין הוא שיש בנין על קרקע דחפירה וכן מוכח מדברי הב"י בענין המצבה וז"ל וסובר (הרא"ש). דלא מיקרי קבר בנין אלא מה שבונים בחפירה ליתן המת בתוכו.

אמנם מדברי הנמק"י על הרי"ף גר' מדוקדק כדברי מהר"ם מלכה שליט"א שכתב וז"ל למעלה מהקרקע וכו' אבל חפר קרקע אינו נאסר, דמשמע דברי שא לא היה איירי בזה דחפר לגמרי אלא שבנה אותו מונח על הקרקע בלא חפירה.

ויותר מבואר ומפורש בדברי האו"ז שהביא הגה"א והביאו הב"י שכתב להדיא לא חפר בקרקע אלא בנה ע"ג קרקע בנין כותלים לשום מתו דלא מחובר הוא אסור בהנאה ע"כ משמע להדיא שבנה קבר שלם ע"ג קרקע בלי שיחפור בקרקע שום חפירה. הן אמת דדברי הגה"א יש בהם מן הדוחק שכתב החוצב קבר של בנין דמלשון החוצב משמע דחצבו בתוך הקרקע בלי בנין וא"כ מהו זה שכתב של בנין דמשמע דחצב ובנה בתוכו ובשביל זה קראו קבר של בנין ונר' לכאורה שהוא מסכים לפי' של חלקת יואב, דכל שבנה תוך החפירה נקרא מחובר, והחילוק הוא בין חפר ללא חפר, והוא תמוה באמת דלמה יקרא מחובר והלא הוי תלוש ולבסוף חיברו, ולפענ"ד נר' דמ"ש חוצב קבר של בנין לאו דוקא, והעיקר הוא רישא דמילתא שהוא חוצב ובלא בנין כלל, ואולי קרא לזה בנין כיון שעושה צורת בנין כותלים וקרקע.

איך שיהיה מדברי הנמק"י והגה"א מבואר להדיא דבנין קברות למעלה ע"ג קרקע אפי' בלא גניזה בקרקע, וכיון דרש"י ושאר פוס' הרי"ף והרא"ש לא פירשו להדיא דאסור ע"ג קרקע, ודאי דלענין הלכה אזלי' בתר הפוס' שפירשו דבריהם. דיכולין לו' שגם שאר פוס' יודו, אלא דלא נטפלו לזה, וגם הב"י שכתב אלא מה שבונים בחפירה לאו דוקא אלא עיקר כוונתו לדייק לבנין שנותנים המת לתוכו ממש, ולא למה שבנו עליו לציון ולכבוד בעלמא, וכן מסתברא דכל שמטמין אותו בתוך העפר ובונה עליו מד' רוחות וגונו אותו ונותן עליו ביטון מכל הצדדים דודאי יכולים לעשות כן. ובפרט בשעת הדחק שאין מקומות לקבורה דודאי שפיר למיעבד כן כדעת הפוס' הגו' וכדברי מהר"מ מלכה שליט"א. וממילא יכולים לקבל הצעת האדריכלים הגו' זה נ"ל וצויו"מ וימ"ן.

*

שוב ראיתי מה שכתב עוד הרה"ג הרב שאול ישראלי שליט"א, לחזק דבריו ושאין מדברי הנמק"י והאו"ז שהביא הגה"א ראייה שסוברין היפך רש"י, ורק כוונתם על העפר שלוקחין מן הקבר ומחזירין אותו אחרי הקבורה דאין זה נחשב תלוש, וכמו שסיים האו"ז ויש מפרשים דהיינו דוקא שלא היתה בו תפיסת אדם וכו' ע"ש, והנה בל' הגה"א שבידינו אין בו הלשון הזה כלל (ואולי ראה זה בל' האו"ז במקורו, ואמ"א).

איך שיהיה אפי' לפי הנוסח לא משמע שתחי' דברי האו"ז קאי לאפוקי ממה שהביא אח"כ בשם י"מ שזוהו דבר חדש ומחלוקת חדשה, וכן משמע מציון שלה"ג על הרי"ף וז"ל ובקבר דחפירה איכא פלוגתא דרבי' ישעיה והרא"ש וכו' ע"ש, פשוט דבריו שבא להשמיענו דבר חדש, ולא ע"ז קאי הנמק"י והרי"ף.

אמנם האמת יורה דרכו שחזרתי לעיין במקור הדברים הנמק"י ובהג"א הנ"ל, וראיתי שיש מקום לפרשם בפשיטות באופן שיהיו כדעת רש"י והרי"ף והרא"ש, וא"ץ לדברי הרה"ג ישראלי הנ"ל, רק שלרוב חכמתם לא דקדקו בלשונם היטב, ופירושו דבריהם לדעתי כך הוא דהנמק"י מפרש למעלה מהקרקע כמו שפירשתי שבנה על קרקע עולם בתוך הקבר בנין כותלים, דזה לאו מחובר הוא ואסור בהנאה,

אבל חפר קרקע הכוונה אבל אם רק חפר קרקע עולם לבד, בלי שהוסיף שום בנין בתוכו אינו נאסר וכמו שמסיים הטעם בסוף דבריו דקרקע עולם אינה נאסרת כלל, וכן יש לפרש דברי הא"ז שהביא הגה"א הנ"ל שכוונתו לא חפר בקרקע עולם לבד, אלא הוסיף לבנות על גבה בתוך החפירה-בנין כותלים אסור בהנאה, ונתכוונו ממש לדברי הרי"ף והרא"ש, רק שלא דקדקו בלשונם בדברים הניכרים.

ולענין אם העפר שמחזירין על המת נקרא תלוש או מחובר לא גילו דעתם בו, וזה תלוי במחלוקת רבי' ישעיה והרא"ש שהביא הטור, והסברא נותנת כהרא"ש וכטעם הטור דלא משכח תלמודא לאסור אלא בקבר של בנין.

ולפי"ז לא מצינו לשום פוסק שהתיר להדיא לקבור למעלה מהקרקע בלי להיות בתוך האדמה ולזה הצעת הרה"ג ישראלי שליט"א, לעשות גבעה באופן שיהיו הקברות בתוך הגבעה ומכוסים עפר מכל צד נראית מוסברת ומוכרחת, וכבר הראו לנו האדריכלים כיצא בזה בירושלים מזמן קדמון, זה הנ"ל וצווי"מ החו"פ בירושלים עיה"ק בחג האורים תשמ"ז לפ"ק.